

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1066995/1

בבית הדין הרבני האזורי באר שבע

לפני כבוד הדיינים:

הרב הרב ציון לוז-אילוז – אב"ד, הרב מאיר כהנא, הרב אבידן משה שפנייר

המבקש: פלוני

הנדון: בירור ייחוס כהונה וחשש חללות

פסק דין

א. רקע עובדתי

המבקש, שאמו עלתה מארגנטינה ונפטרה, פנה לביה"ד לבירור יהדות ביום כ"ד שבט התשע"ו (3.2.2016). התקבלה חו"ד מהרב בירנבאום שהמבקש הוא יהודי, אך מכיון שהתיעוד אינו מושלם כל צרכו והמבקש הוא שומר תומ"צ מומלץ לעשות גיור לחומרא לצאת מכל ספק. בדיון שלהלן לא התייחסנו לשאלת יהדותו של המבקש, שהתבררה כוודאית¹.

אולם, בדיון ביום כ"ו בניסן התשע"ו (04.05.2016) מסר המבקש שאחיו הגדול (מהאם) אמר לו שנולד לאב נכרי בארגנטינה. הצהרה זו עוררה ספק בכהונתו של המבקש, ואף הוא כשומר תו"מ ביקש את הכרעת בית הדין בשאלת כהונתו. ראוי לציין, שהמבקש ואביו לא נהגו בהלכות כהונה כל שהם, לא בנשיאת כפיים ולא בעלייה ראשון לתורה, וכדומה. רק לאחרונה המבקש ביקש להתחזק ולחזור לכור מחצבתו, בקיום תורה ומצוות, וזה מה שהביאו לפתחו של בית הדין, בשאלת כהונתו.

¹ להלן תוספת פרטים שהתבררו על ידי בית הדין המהווים רקע לספק שלהלן.

בתאריך כ"ט אדר ב' תשמ"ט (5.4.1989) אם המבקש פתחה תיק, והצהירה בפני ביה"ד שהבן הגדול נולד ליהודי בשם [...], וכל הזמן הייתה רק עם יהודים. כמו"כ הסבתא הצהירה שבתה הרתה לגבר שאמרה לה בתה שהיא יהודי, אך לא אמרה לה שמו, ושלא נישאו אלא נפגשה איתו פעם או פעמים. בתיק זה לא קיימת החלטה המתירה את אם המבקש להינשא לכהן, ואף לא החלטה האוסרת. התיק נסגר ללא החלטה בהעדר פעילות.

אולם במכתב מאת רשם הנישואין מתאריך הנ"ל כתב שאף שאמרה לו עכשיו שהבן נולד מיהודי שאינה יודעת איפה הוא, לפני מספר חודשים הופיעה לפניו ואמרה שהבן הוא מנכרי, וכמו"כ אבי החתן הכהן התקשר וסיפר לו שאמרה לו שהבן הגדול נולד מנכרי.

בשעתו, ככל הנראה לא ניתן היתר נישואין. רק ביום ט"ז סיון תשנ"ו (3.6.1996) עשו הורי המבקש הכרת אבהות בהיות אם המבקש מעוברת, וכמקובל. אז ניתן למבקשים היתר נישואין והכרת אבהות שלפיו אין איסור מעוברת חבור, אך אינו קובע במעמד האישי, ועל רשם הנישואין לגבות עדות בהקשר זה כמקובל. בהחלטה זו של בית הדין אין התייחסות כלל לשאלת כשרותה של המבקשת לכהונה. יש לנו להניח, שהנישואין בפועל היו על בסיס החלטה זו, מבלי שרשם הנישואין נתן את דעתו לשאלת כשרותה לכהן. (בבקשה שהגישה באותה שנה ללשכת הרבנות לא ציינה שיש לה ילד מנישואין קודמים.)

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב. הספקות שמעוררת נאמנותו של האח הגדול

אם נקבל את אמירתו של האח מארה"ב שאביו הינו גוי, ממילא נפסלה האם לכהן מבעילתו של הגוי, וכשהתעברה מאבי המבקש הכהן היה זה בהיותה פסולה לכהן, ולכן המבקש הינו חלל.

אולם, יש לנו לדון הרבה, האם יש בדברי האח כדי להוציא את המבקש מ"חזקת כהן" (ראה להלן), וזאת מכמה אנפין, וכמו שנבאר.

יש מילין, האם עד אחד נאמן לפסול אישה לכהונה? בכלל זה, האם העובדה שמדובר בכנה שהוא קרוב, האם זה גורע? וכן, האם גם לאחר שנישאת נאמן לפסול את בניה ולהפכם לחללים?

כמו כן, יש לדון, האם הנאמנות שנותן המבקש באחיו יש בה כדי לחזק את נאמנות העד?

להלן, נביא חלק ממה שכתבנו בס"ד בפסק דין אחר בעניין זה.

ג. האם עד אחד נאמן לפסול אישה לכהונה?

בתוס' רי"ד (קידושין סו ע"א סוד"ה איבעיא) משמע דעד אחד אינו נאמן לפסול לכהונה, שכך כתב: **"ובמעיד על אשה שנשבת או שהיא גרושה ורוצה לפוסלה לכהונה הוי דבר שבערווה, וכדמוכח בשמעתין"**. וכוונתו, ממה דאיתא התם: **"שבן גרושה ובן חלוצה פסולו בשנים"**, עיי"ש. וכן הוא בריטב"א (שם בד"ה רבא אמר). וכשיטה זו הוכיחו בשב שמעתתא (ש"ו פט"ו) ובאור שמח (פט"ז מהל' סנהדרין ה"ו), ממה דאיתא במשנה (קידושין סד ע"א) שאין האב נאמן לומר על בתו שנשבת ופדיתיה לפוסלה לכהונה, ואי עד אחד נאמן לפוסלה לכהונה וככל עד אחד שנאמן באיסורין, מדוע אין האב נאמן? דל מהכא נאמנותו כאב, יהא נאמן ככל אדם אחר.

וכשיטה זו של התוס' רי"ד והריטב"א האריך להוכיח בשו"ת אבני נזר (אה"ע סי' כא ס"ק כב) שכך היא הלכה. ואף אי נימא שאין פסולי כהונה נחשבים כדבר שבערווה, והרי הם ככל חייבי לאווין שאינם דבר שבערווה, וכשאר איסורין שעד אחד נאמן בהם, מכל מקום פסולי כהונה שאני שיש בהם חילול הזרע, שאם בא כהן על מי שפסולה לו חלל את זרעו, ולכן הרי הם ככל פסולי משפחה, דבעינן שני עדים לפוסלם. וכמו שהבא להעיד על אדם שהינו ממזר וכדומה צריך שני עדים, כך גם בפסולי כהונה שהם פסול משפחה בתולדה, שיהיה הולד מהם חלל, גם בזה בעינן שני עדים. לשיטת הנ"ל, בנידון דידן שיש רק עד אחד על פסלותה של האישה, אין לנו לקבלו, ואשה זו לא נפסלת בדבריו לכהונה, ואין מקום לפקפק בכהונתו של המבקש לפי זה.

אולם, דעה זו אינה מוסכמת על הכל. הרמב"ם (פט"ז מהל' סנהדרין ה"ו) לאחר שכתב שהאיסור עצמו בעד אחד יחזק, נתן לכך דוגמא: **"אמר עד אחד... גרושה או זונה היא אשה זו... בעל בעדים, אחר שהותרה בו, הרי זה לוקה אע"פ שעיקר האיסור בעד אחד"**. ובדומה לזה כתב (פ"א מהל' איסורי ביאה הכ"ב) שעד אחד שמעיד על אשת כהן שזנתה, בעלה "לוקה עליה משום לאו דזונה". [כך השווה הלכה זו שבהלכות איסורי ביאה לזו שבהלכות סנהדרין בשב שמעתתא (ש"א פ"ד), אלא שצריך עיון בזה שבהל' איסורי ביאה קינוי וסתירה, ולפום ריהטא משמע דבלאו הכי אין ע"א נאמן, וראה להלן].

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

באחרונים נתבאר שלדעת הרמב"ם פסולי כהונה הרי הם ככל איסורין, ולא חשיבי דבר שבערווה, וככל איסורין שע"א נאמן בהם, אף בפסולי כהונה הוא נאמן. ובכללם: המחנה אפרים (הלכות עדות סי' יג), שב שמעתתא (שם ובש"ו פט"ו), אבני מילואים (סי' מו אות ה), וכן הוא בשערי יושר (שער ו' פ"א), ועוד רבים מן האחרונים, וכמשמעות פשט דברי הרמב"ם "שהאיסור בעד אחד יוחזק". (ועיין נודע ביהודה (מהדו"ק אבהע"ז סי' נה) שהשואל שם ס"ל דכל עריות אינם דבר שבערווה להצריך שנים, מלבד אשת איש, גיטין, קידושין וסוטה, עיי"ש. ואף שהנו"ב דחה דברי השואל, מכל מקום בפסולי כהונה דברים מסתברים הם). [ועיין שיעורי ר' שמואל (רוזובסקי) שמביא מדברי התוי"ט יבמות, דלהתיר אחות אישה בעדות שמתה אשתו היה די בעד אחד, אלמלא דאתחזק איסורא, וככל ע"א דנאמן באיסורין עיי"ש].

ואם כן, לכאורה, לדעות הללו יהא העד שבפנינו נאמן לפסול את האשה לכהונה, וממילא המבקש הינו חלל.

ואף על פי שמדובר באחיו של המבקש שהוא קרוב, אין בכך כלום, שהרי ע"א שנאמן באיסורין זה גם כאשר מדובר בקרוב או פסול, כמבואר בשו"ע יו"ד (סי' קצו סעי' א בסופו). וכך מוכח מדברי השב שמעתתא והאור שמח הנ"ל שהביאו ראייה לתוס' רי"ד הנ"ל דבעינן שנים לפסול לכהונה ממה שאין האב נאמן לומר על בתו שנשבת, ככל עד אחד, משמע שזה שמדובר באביה לא גורע.

אולם, השיטות הללו ודברי הרמב"ם הנ"ל בכללם, הינם מוקשים מגמרות ערוכות, שמהם משתמע שגם כדי לפסול לכהונה בעינן שני עדים (קידושין סו ע"ב, ועוד), ולכן צומצמו דבריהם באחרונים למצבים מסוימים שרק בהם נאמן עד אחד.

ועיין בשערי יושר (שער י' פ"א) שכתב שדברי הרמב"ם הם רק באשה שלא הוחזקה ככשרה לכהונה, ושבאה ממדינת הים ולא ידוע לנו מה טיבה, ובכה"ג עד אחד נאמן. אבל במי שהוחזקה ככשרה לכהונה עד אחד אינו נאמן, והרי זה ככל איסורין שע"א אינו נאמן בהם היכא דאיתחזק, והכי קי"ל כמבואר בשו"ע שם (סעי' ג). וכתב שלכן הרמב"ם כתב "גרושה או זונה היא אשה זו", ולא כתב בפשטות "אשה זו זנתה או נתגרשה", היינו לומר, שלא היה ידוע לנו מה היה טיבה עד לעדות זו².

² ובדרך אגב שהבאנו דברי הרמב"ם הללו, אימא בה מילתא חדתא שראוי לעיין בה. ואף שלקובעה להלכה בפני עצמה צריך עיון נוסף, מכל מקום ראוי לעורר את הדברים, והיא שכל מה שעד אחד נאמן באיסורין זה רק להעיד על מצבו של דבר אם הוא מותר או אסור, אבל אם העד בא לספר לפנינו מעשה שעל פיו ניתן לאסור או להתיר, שאנו צריכים להאמין לו על הסיפור ולאחר מכן לדון על השלכות הסיפור, שמא בכה"ג אינו נאמן. לכן כתב הרמב"ם דבריו "גרושה או זונה אשה זו", דהיינו, שלפי דברי העד כבר הוקבע לפני כן מעמדה של האשה ככזו. ולכן לא כתב הרמב"ם אשה זו זנתה או נתגרשה, ולפיכך מה שכתב (פ"א מאיסור"ב הכ"ב) שעד אחד נאמן לומר שאשת כהן זנתה זה רק בצירוף לכך שהיה קינוי וסתירה, ואתי שפיר, ושלא כדברי השב שמעתתא הנ"ל.

וברש"י ריש מכות על המשנה (ב ע"א) "מעידין אני על פלוני שהוא בן גרושה" כתב (ד"ה שהוא) "שמעידים שבפנינו נתגרשה אימו", ונתחבטו האחרונים ובעולם הישיבות מה בא רש"י להוסיף, וכי לא ידעין שאם הוא בן גרושה הרי שאימו נתגרשה?! ולדברינו הוקשה לרש"י שאם מעיד שהיא ידועה כגרושה וזה מעמדה האישי, הלא זו עדות באיסורין ואיננה בתורת הזמה לרבים מהאחרונים, עיין קצוה"ח (סי' לח) ובנתיה"מ (שם) ובנו"כ בעקבותיהם, והלא המשנה מדברת על דיני הזמה. לכן כתב רש"י שמעיד על מעשה הגירושין על סיפור מעשה ובוזה בעינן שניים ככל עדות אחרת, וככל עדות אחרת ישנה בתורת הזמה. ואף שהוא דבר חידוש ראוי להתיישב בדבר, שלכאורה מסתבר הוא. ובנדו"ד אינו מעיד על מעשה אלא מעמדו של אביו, וממילא מעמדה של אמו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

באור שמח על הרמב"ם הנ"ל כתב, שדבריו הם רק במשפחה שלא הוחזקה בכשרות לכהונה, דשמה חללים הם שממילא אסורים לכהונה, אבל במשפחה שהוחזקה ככשרה לכהונה גם לדעת הרמב"ם בעיני שני עדים.

ומעין זה, בקונטרס שיעורים (גיטין שיעור ד ס"ק כא) כתב שדברי הרמב"ם הם רק באשה שלא נודע לנו ממנה דבר, אבל במקום שבא לשנות את הידוע לנו גם לדעת הרמב"ם בעיני שני עדים, עיי"ש שיישב בכך קושיות נוספות.

ואם כן, בנידו"ד שאם המבקש לא הוחזקה ככשרה לכהונה, שלא היה ידוע ממנה דבר בטרם בואה לארץ מארגנטינה (ואף בנוגע לבירור יהדותה היו קשיים בשל זה), ובפרט לאור העובדה שבאה לארץ עם בן שנולד מחוץ לנישואין (ראה להלן בהרחבה), לא הוחזקה אם המבקש ככשרה לכהונה, ואף לא ידוע לנו שבאה ממשפחה ידועה שאין עליה ערעור לכהונה, ולכאורה, לדעת הרמב"ם וסיעתו יש להתחשב בדבריו של אח המבקש, ולהאמינו³.

אולם, עיין באבני מילואים (שם) שכתב ליישב דעת הרמב"ם שרק בטרם נשאת אישה זו ובאים לפוסלה לכהונה עד אחד נאמן. משא"כ במקורות שמהם משמע שבעיני שני עדים, בהם מדובר באישה שכבר נשאת ובאים אנו להוציאה מכהן בשל פסלותה, ככה"ג חשיבא כדבר שבעורה, ובעיני שני עדים. בנידו"ד עסוקים אנו בבירור מעמדה של האישה לאחר שנשאת וילדה את המבקש, ולדבריו, לכאורה, נצטרך שני עדים גם לשיטת הרמב"ם. איברא, שאין הכרח לזה כלל, שכיוון שבנידו"ד אם המבקש הלכה לעולמה ואין אנו באים לדון בהוצאתה של האישה מתחת בעלה הכהן אלא בכשרותו של המבקש ככהן בלבד, ישוב דינו של הרמב"ם לאיתנו ולתוקפו, ויהיה נאמן בזה עד אחד ככל האיסורין. והרי האח אינו אומר את דבריו כמעורר ספק אלא בוודאות, שאביו הינו גוי, ולפי זה, המבקש הינו חלל⁴.

ד. חזקת כשרות לכהונה של אם המבקש

אולם, על אף האמור, המכנה המשותף לסייגים שנאמרו בדעת הרמב"ם הוא שבמקום שבאים להוציא מחזקה, לכו"ע בעיני שני עדים, ולכאורה בנידו"ד עד זה בא להוציא מחזקה.

בתחילת הדברים כתבנו, שהמבקש – מעבר לשם משפחתו "כהן" ולהיותו בן של כהן – לא הוחזק הוא עצמו ככהן מהלכה כל שהיא מהלכות כהונה, כך שמצד זה אין העד הפוסלו בא להוציאו מחזקתו ככהן כשר, דשמה באמת חלל הוא. מכל מקום, שמה יש לומר, שלכאורה, אם המבקש הוחזקה ככשרה לכהונה, ובעדותו בא להוציאה מחזקה זו, וממילא, לא יהיה האח נאמן.

כלפי מה הדברים אמורים, ומהיכן לקחנו, שהוחזקה האם ככשרה לכהונה?

³ ואמנם, עיין במחנה אפרים (הלכות עדות סי' יג) שכתב מעין הסייגים הנ"ל, אבל לשני הפירושים שכתב שם נראה שבנידו"ד לא יהיה ע"א נאמן, עיי"ש.

⁴ כמו כן, יש מהראשונים שפסקו שעד אחד נאמן גם במקום דאתחזק, ועיין בש"ך (יו"ד סי' קכז ס"ק טז) שהביאם, ולדעתו גם הרמב"ם סובר כן, ולכאורה יש מקום לכל הפחות להסתפק שמה עד אחד יהיה נאמן בנידו"ד, וככל האמור, ויהיה המבקש ספק חלל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יבואר להלן, שבעצם נישואיה כדמו"י לכהן על ידי המועצה הדתית, אף שהיה לה ילד מלפני הנישואין, ייתכן ויש בה כדי להחזיקה, כמי שהייתה בזמן נישואיה כשרה לכהן, וכאילו אמרה מפורש בטרם שנשאת שלכשר נבעלה, שקיי"ל שנאמנת בדבריה ונשאת לכהן לכתחילה. לפי זה, תהיה עדותו של אח המבקש בטלה ומבוטלת, ככל עד אחד הבא להוציא מחזקה.

ונבאר מקורה של חזקה זו והיקפה, והאם היא מתקיימת בנידו"ד.

ה. פנויה שהרתה ולאחר מכן נישאת לכהן

בשו"ת צמח צדק (הישן סי' פב) בנוגע לאלמנה שנשאת לכהן ולאחר זמן קצר ילדה ולד של קיימא באופן שאינו מבעלה הכהן, ואמרה שוולד זה הוא מבעל אחותה הפוסלה לכהונה, כתב שבאמירתה זו נאסרה לכהן, ועל הכהן להוציאה מתחת ידו, עיי"ש הצדדים השונים, ומדוע לא חיישינן שמא עיניה נתנה באחר. מכל מקום, מדבריו עולה, שאף שאמירתה הייתה לאחר שכבר נשאת, יש בכוח דבריה לאוסרה על בעלה הכהן ותצא. אבל זה רק מחמת שאמרה במפורש שלפסול נבעלה, אבל אם הייתה שותקת או אילמת, הרי שמאחר וכבר נשאת לכהן לא היינו מוציאים אותה מתחת ידו, ואף שיש לחשוש שמא נבעלה למי שפוסלה. אולם בתשובה (סי' צ) אודות אותו מעשה ממש, שחזרו ושאלוהו למצוא צדדי היתר, להשאירה תחת בעלה הכהן, מאחר וחזרה בה ואמרה שלא נבעלה לבעל אחותה, ושקר דברה בתחילה, והשיב שאין בכך כלום, שהרי גם אם הייתה שותקת מתחילה היה מוציאה מתחת בעלה הכהן, שמא זנתה עם מי שפוסלה לכהונה, וממנו היא הרה. שכן כתב:

“ועוד, אפילו אם לא אמרה תחלה שנבעלה לפסול לה כיון דהשתא אינה אומרת בהדיא שנבעלה לכשר לה אלא אומרת שלא נבעלה לבעל אחותה ונבעלה לאחר, הרי היא כאילו אינה בדוקה כלל כיון שלא רצתה להגיד ודינה כאילמת שכתב הטור אבן העזר סימן ו' שאפילו אם ניסח תצא וכן פסק בש"ע שם סי"ח.”

ודברי הצמח צדק הללו סותרים לדבריו הראשונים, או שמא חזר בו. מכל מקום, באבני מילואים (סי' ו ס"ק ח) כתב, שהעיקר להלכה כפי המשתמע מהתשובה הראשונה (סי' פב), שכל ששתקה ולא נבדקה לאחר נישואיה, כשרה היא לכהונה, וטעמו הוא, שכל שנשאת בפועל לכהן הרי זה כאילו אמרה מפורשות בטרם נישואיה שלכשר נבעלה שנאמנת, אלא אם כן חזרה ואסרה עצמה לאחר מכן ואמרה שלפסול נבעלה, שאז תהא אסורה מדין שוויא אנפשה, עיי"ש. לכן מבאר האבני מילואים, שאין ראייה כלל מדברי הטור שהובאו אח"כ (בתשו' סי' צ), ששם מדובר באילמת או שהיא עצמה לא ידעה למי נבעלה בטרם שנשאה לכהן, ולכן הייתה אסורה להינשא לכהן, ולכן אף אם נשאת תצא, עיי"ש טעמיו. מה שאין כן, כשלא ידוע מה היה בזמן נישואיה, יש להניח כחזקה הלכתית, שאלמלא שהייתה מותרת לכהן לא הייתה נשאת לו. עיי"ש ראיותיו לסברא זו, מהאומרת טמאה אני לך (נדה), ומשבויה לכהן, שכל שנעשה מעשה ונשאת, הרי זה כאילו נאמר מפורש על ידה שהיא טהורה, והותרה האישה.

כמסקנה זו כתב בבית יעקב (כתובות ט ע"ב ד"ה הרא"ש כתב), ויישב בכך מה שהקשו האחרונים (פני יהושע על אתר, ועוד) על דברי התוס' (כתובות ט ע"א ד"ה לא צריכא) שהקשו על מה שאיתא התם, שבאשת כהן שנמצאת בעולה נאסרה לכהן שהרי גם באונס אסורה, אמאי ושמא יזנתה בטרם נישואיה לכהן? והקשו באחרונים על דבריהם, ומה בכך שזנתה בטרם נישואיה,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

סוף סוף נאסרת לכהן, כמו כל מעוברת ושראוה מדברת, שכיוון שלא אמרה, לכשר נבעלת, חיישינן שמא נבעלה לפסול לה. ויישב בבית יעקב, שמאחר ומדובר לאחר נישואיה, הרי שבעצם נישואיה לכהן, הרי זה כאילו אמרה מפורש שלכשר נבעלה⁵. והסברא בזה לדברי הבית יעקב ובלשונו: "כיון שבשעת נישואין היה בידה להינשא לכל העולם ומשו"ה כשנשאת לכהן הוי כאילו אמרה אז בשעת נישואין לכשר נבעלתי."

לפי דברי הבית יעקב והאבני מילואים הנזכרים⁶, נוכל לומר אף בנידו"ד, שמאחר ונישאה לכהן בפועל, על אף שהיה לה ילד מלפני הנישואין, הרי זה כאילו אמרה לכשר נבעלתי, ותהיה אם המבקש כמוחזקת בעצם נישואיה ככשרה לכהן. וממילא לא יהיה בעדות האח כדי לפסול את המבקש, בהיותו בא להוציא מחזקה זו.

אולם, דברי הבית יעקב והאבני מילואים אינם מוסכמים. דהנה, מלבד מה שבצמח צדק גופיה בסי' צ' כתב להדיא לאו הכי, ואיהי תשובה בתראה, יעויין בשו"ת עין יצחק (אה"ע סי' סט) שכתב שקשה לסמוך על דברי הבית יעקב והאבני מילואים בזה, וגם בעבודת הגרשוני (סי' צג) כתב שלא כדברי האבני מילואים, ואף מהבית מאיר (סי' ו' סי"ג) מוכח שלא כדבריו. ובאמרי בינה (אבה"ע"ז שם) כתב בזה דברים המסתברים ביותר, שכל דברי האבני מילואים שעצם נישואיה ייחשבו כאילו אמרה לכשר נבעלה יכולים להתקבל רק במקום שלא הורעה חזקת הכשרות שלה, "אבל כאן הלא עשתה בין ובין כך איסור כיוון דכבר הייתה מעוברת בשעת נישואין וכיוון דהוחזקה לעשות איסור אינה ראייה ממה שנשאת, ועיין". חילוק זה של האמרי בינה, נכון בנדו"ד בתרתי, גם מה שילדה ילד מלפני הנישואין מאדם אחר, וגם ממה שהייתה מעוברת בזמן שנשאה לכהן.

ו. סברת הבית יעקב ואבני מילואים לא שייך בנידו"ד

זאת ועוד, בין לסברא שכתב הבית יעקב ובין לסברת האבני מילואים נראה שאין להחיל את דבריהם בנידון דידן.

הבית יעקב כתב שהסברא בדברים היא שכיון שיכלה להינשא לכל ישראל אחר ונישאה לכהן, הרי זה כאילו אמרה לכשר נבעלה, והרי זה מעין החזקה ד"לא שביק איניש היתרא ואכיל איסורא", ולכן בשונה מהאבני מילואים (ראה להלן), חזקה זו תהיה נכונה גם אם נשאת בצניעא, וכפי שהוכיח מדין השבויה לדעת הרד"ך, עיי"ש. סברא זו לא מתקיימת בנידון דידן, שהייתה מעוברת לכהן בשעת נישואיה, ולא שייך לומר, "שהיה בידה להינשא לכל העולם", שמי יישאנה בהיותה מעוברת לאדם אחר. זאת ועוד, וכי כולי נשי דינא גמירי, שמי שנבעלה לגוי נאסרה לכהן. לדידי פשוט, שאם המבקש ובעלה הכהן לא ידעו כלל מדין זה עד שבאו לפתחו של בית הדין⁷, ורובא דאינשי האידנא לא ידעי להאי דינא, כלל.

⁵ כך יישב גם באבני מילואים דלהלן, בסופו.

⁶ ועיין במלבושי יו"ט (סי' יב) שהביא לדברי הבית יעקב הנ"ל בהקשר לתשובת הצמח צדק הנ"ל, ואף שלא ס"ל כדברי הבית יעקב במקום שלאחר הנישואין לא אמרה לכשר נבעלתי, מכל מקום במקום שלא נודעה לנו אמירתה כלל לאחר הנישואין נראה שס"ל כוותיה שעצם נישואיה כמוה כאמירה לכשר נבעלתי.

⁷ שוב ראיתי לסייג את דבריי אלו שכיוון שבפעם הראשונה שבאה לבית הדין, נודע לה פסול זה לכהן, ורק לאחר מספר שנים נשאה לכהן, שמא קיימת החזקה, כדברי הבית יעקב, שאלמלא שנבעלה לישראל לא הייתה נשאת לכהן, ומשאר אני את הדברים בגוף הפסק למקרים דומים, ובנידו"ד, בלאו הכי היתה מעוברת לכהן מערערת את החזקה, וכאמור.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

האמירה שחזקה זו לא נכונה בנידו"ד, קיימת גם לסברת האבני מילואים הנוספת. סברת האבני מילואים היא ש"כיוון שנשאת בפומבי ובפרהסיא בפני קהל ועדה שכל הקהל הם במקום ביי"ד שבעירם, אין לך באה בפני ביי"ד... גדולה מזו"⁸. וכיום שכל המבקשת להינשא, כשיש ריעותא בנישואיה, חייבת לעבור אישור של בית הדין, סברא זו והחזקה הנוצרת ממנה מקבלת משנה תוקף, שאלמלא שהייתה מותרת לכהן, כיצד נישאה כדמו"י ובאופן רשמי לכהן. וגם הציבור הרחב שיודע שנשאת, לא מערער על הנישואין, ולא מוציא עליהם לעז, על אף הריעותא שיש בהם, מכיוון שהוא יודע שהם בוודאי אושרו על ידי ביה"ד, ובני הזוג נישאים על ידי נציג המועצה הדתית.⁹

על אף האמור, בנידו"ד, התיעוד של הבדיקה שנעשתה על ידי הממונים ברישום הנישואין, כמקובל, מצוי בפנינו, ואין בו כדי להצביע על כך שהדברים התבררו ורק על סמך היתר שניתן לה היא נשאת. אדרבה, לא מצויה בפנינו החלטה של בית הדין המתירה לה להינשא לכהן על אף הריעותא, אף על פי שבני הזוג פתחו בהליך שכזה בפני בית הדין. אם המבקש נישאה לכהן על סמך החלטה של הכרת מעוברת כמקובל, מבלי שישנה התייחסות כלל לאיסורה לכהן, וכפי הפירוט המובא בראשית דברנו בהערה. ולכן, לא ניתן להחיל את החזקה שהיא כשרה לכהונה רק על סמך זה שנשאת באופן רשמי לכהן. במקרה שכזה יש לנו לומר, שלכל היותר נוכל להחיל את סברת הבית יעקב, שכיוון שנישאה לו אף שיכלה להינשא למי שאינו כהן, הרי זה כאילו אמרה לכשר נבעלתי. אבל כאמור, מאחר והייתה מעוברת לכהן כשנשאת לא ניתן להחיל אף את זה.¹⁰

סוף דבר, בסוגיית המוחזקות של האישה ככשרה לכהונה רק מאחר וכבר ונשאת לכהן, נוכל לומר, שבנידו"ד לא מתקיימת חזקה זו. מאחר וכן, קמה עדותו של אח המבקש שהאם נבעלה לגוי וממנו נולד אח המבקש כעדות הפוסלת את האם, למאן דאית ליה שעד אחד נאמן לפסול לכהונה במקום שלא קיימת חזקה, והרי איננו באים להוציאה מהכהן, שכבר הלכה לעולמה. לפי זה יהיה המבקש חלל.

והנה מעבר לכל האמור, גם אם באנו לקבל דברי הבית יעקב האבני מילואים, והיינו מבקשים להחיל אותם אף במעשה מעין זה המצוי בפנינו, יהיו הדברים נכונים רק במקום שלא עמדנו על ההליך של הנישואין ורישומם, ולכן יש להניח שהכל נעשה לאחר שנבדקו הפרטים, ואושרה כשרותה של האם לכהן, ולכל הפחות שלא הועלו ספקות בכך. בתיק שבפנינו, ביה"ד ערך בירור בנוגע להליך רישום הנישואין של הורי המבקש בכללותו, שכלל שני שלבים. השלב הראשון היה פתיחת תיק לאישור להינשא, שנסגר ללא החלטה וללא שהצדדים נישאו, לאחר שהתעוררה שאלת כשרותה של אם המבקש לכהן. והשלב השני לאחר כחמש שנים לאחר שאם

⁸ ואף שזה ציטוט מדברי הרד"ך בנוגע לשבויה, האב"מ משליך את זה גם על נשאת לכהן, ויעויין במילואים אבן על האב"מ הנ"ל שכתב שלכאורה יש בסתירה באב"מ אם זהו דוקא בנשאת בפומבי, ויישב בטוב טעם ודעת שנישואין כיוון שהם מתפרסמים בציבור, הרי זה כאילו נעשו בפומבי, וסברת האב"מ שמה שנעשו בפני קהל ועדה כאילו הייתה בפני ביי"ד ואמרה לכשר נבעלתי, מתקיימת גם בנישאת בצינעא, עיי"ש, ולכאורה מוכרח לומר כן באב"מ.

⁹ ראה הערה קודמת, וצרף לכאן.

¹⁰ ובשולי פסק דין זה נאמר, שלחולקים על הבית יעקב והאבני מילואים שבכאן, הרי שגם אם לא קיימת עדות המפקפקת בכשרות הבן ככהן כבנידו"ד, בכל מקרה שבו נודע שלאם היה ולד מלפני הנישואין לכהן, ולא נתבררה כשרותה לכהן, והאם אינה בפנינו לבודקה, וכשהתעברה מלפני הנישואין התגוררה במקום שהרוב פסולין הם אצלה, הרי שהבן הוא לכל הפחות ספק חלל, ולדאבון לבנו, מצבים שכאלה יכולים להיות מרובים ככהנים העולים ממדינת הים, ואין כאן המקום להאריך, ותן לחכם ויחכם עוד.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

המבקש נתעברה מהכהן בהריון שממנו נולד המבקש, ואז נפתח תיק להכרת מעוברת כמקובל, ורק לאחריו הם נישאו, וככל המפורט בהערת שוליים בראשית פסק זה. במצב עניינים שכזה נראה ברור שלכלל הדעות, אין בעצם הנישואין משום הוכחה לכשרות של אם המבקש לכהן.

ז. מהימן עליה כבי תרי

והנה כל האמור הוא ביחס לנאמנות העד מצד עצמו ולפי כללי ההלכה. אם המבקש מאמין לדברי אחיו, בלא שיבחן האם לפי כללי ההלכה יש לו את הנאמנות, יש לדון בשאלה נוספת והיא האם במה שמאמין לדברי האח יש משום שוויוא אנפשיה חתיכא דאיסורא, וכפי שמצאנו בעניינים דומים. הראשון למקורות הוא בנוגע לעד אחד שאשתו זינתה (קידושין דף סו ע"א), שאע"ג שאינו נאמן לאוסרה, אם הבעל מאמין לו כבי תרי חייב לגרשה, וכ"פ בשו"ע (אה"ע סי' קטו סעי' ז וסי' קעח סעי' ט). וכך מצאנו באישה האומרת לבעלה טמאה אני לך, שאף שאינה נאמנת לפי כללי ההלכה ששמא עיניה נתנה באחר וחפצה להתגרש מבעלה, כבמשנה אחרונה, מכל מקום אם בעלה מאמין לדבריה הרי שנאסרת עליו, כמש"כ הרמב"ם (פכ"ד מהל' אישות ה"ח) ושו"ע (אה"ע סי' קטו סעי' ו). בראשונים ואחרונים בארו שטעם האיסור הוא מחמת שוויוא אנפשיה חתיכא דאיסורא שבמה שהוא מאמין לה הרי זה כאומר שהיא אסורה עליו.

ולכאורה הוא הדין והוא הטעם הכא, שאם המבקש מאמין לדברי האח שלפיהם הינו חלל, הרי זה כאומר שהוא חלל ושויוא אנפשיה חתיכא דאיסורא¹¹, ואף שיש לחלק, שמה שהוא חלל מתיר לו איסורים (כגון לישא גרושה ולהיטמא למתים) ולא אוסר המותר לו, ומה שהוא אוסר זה כלפי אחרים – שאינו נושא כפיים, ואינו עולה ראשון, ואינו פודה את בנם של אחרים – אבל גם חילוק זה אינו מוכרח, מכל מקום, מידי ספק לא יצאנו, וחזי לאיצטרופי לספיקות דלעיל.

ח. נאמנות האם לומר שהתעברה מכהן

אמנם בנידון דידן, דל מהכא את כל האמור, וגם אילולא שילדה אם המבקש בן מלפני הנישואין, מאחר והייתה מעוברת עוד לפני שנשאת לכהן, ועל אף שלדבריה הייתה מעוברת לכהן, יש לדון בכשרות הולד ככהן. והשאלה עקרונית היא, האם האמא נאמנת לומר שנתעברה מכהן כדי להחזיק את הבן ככהן?

במשנה בכתובות (דף יג ע"א) איתא בדעת רבן גמליאל והכי קיי"ל, שמעוברת האומרת על עוברת ש"מאיש פלוני וכהן הוא" נאמנת, וברש"י שם (יב ע"ב ד"ה וכהן) ובקידושין (עד ע"א ד"ה וכהן) כתב שהכוונה היא שאותו פלוני מיוחס הוא. ובתוס' רי"ד (שם) כתב שאין הכוונה שהיא נאמנת לומר שהוא כהן, שאין האישה נאמנת להחזיק העובר בחזקת כהונה להאכילו בתרומה, אלא כוונתה לומר שהוא מיוחס ואין זרעו פסול, ועל זה אמר רבן גמליאל שהיא נאמנת. וכך

¹¹ ומעין זה הערנו בפס"ד אחר, שאם המבקש להתירו להינשא מאמין לדבריו של אדם אחר האוסרו להינשא בניגוד למסקנה הלכתית של בית הדין, יש ספק גדול אם ניתן להתירו, מאחר ואינה שוויוא אנפשיה חתיכא דאיסורא, יעויין בשו"ת משפטי שאול (סי' ב) בסופו מו"מ בין מו"ר הגר"ש ישראל זצ"ל להגר"ש אלישיב זצ"ל, ובשו"ת יביע אומר (ח"ט אבהע"ז סי' ג) באריכות רבה, כדרכו בקודש על כל צדדי הדין. ויעויין במקורות המובאות בפסקים הנ"ל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כתב הריטב"א (שם ד"ה איש פלוני), וביאר שכל נאמנות האישה לכשרות הולד הוא מחמת חזקת הכשרות שלה, וזה הרי לא מועיל להאמינה שהוא כהן.

אמנם הרא"ה (שם ע"ב ד"ה משתקין אותו) כתב שהאם נאמנת גם במה שאמרה שהוא כהן, והוולד יוחזק ככהן. וכך כתב רבנו מנחם הארוך (הובא בשו"ת הריב"ש סי' רכט, רלא, מא), אבל הריב"ש חלק עליו ודחאו מסוגיית הש"ס שם, עיי"ש. וכן בתשובת הרעק"א (קמא סוף סי' קכה) שהביא דברי הרא"ה הנ"ל וכתב עליהם, "וצע"ג", וכן כתב בתשובה (תנינא סי' סז). וכך משמע בפשטות דברי השיטמ"ק שם (יג ע"ב) גבי הא דמשתקין אותו מכהונה. ועיין ביש"ש כתובות (סי' מא) שאם אמרה על עוברת שהוא מכהן דין ספק כהן יש לו ונותנים לו חומרי כהן, ואין מחזיקים אותו ככהן וודאי. ובתשובת רעק"א הנ"ל (סי' סז) דן באומרת שהבועל הינו לוי, שאין האישה נאמנת להחזיק הולד כלוי ולפוטרו מפדיון הבן, אלא ששם הביא משם הרא"ש שאם הבועל מודה לדבריה נאמנת ורעק"א שם תמה על הרא"ש שזה מנין לו, ויש להעיר שכדברי הרא"ש משמע גם במאירי בסוגיית כתובות (שם).

ויש לעיין בזה טובא, שלדאבון לב, לאור ריבוי המקרים שבהם מופיעה מבקשת להכרת אבהות במעוברת, ששאלה זו יכולה להיות מעשית מאוד, כאשר הנטען להיות אב הינו כהן. ועיין בשו"ת נודע ביהודה (תנינא סי' מ). ואף שבנידון דידן, כנראה שהייתה מיוחדת לכהן כשנתעברה, אבל אין לנו עדויות על כך, וחוזר הדין להיות כמו כל פנויה שנתעברה¹². מכל מקום, מכל המובאות לעיל, נראה שכל מעוברת האומרת על עובר שהוא מכהן, יש לספק טובא, האם יש להחזיק את הולד ככהן וגם כאשר הבועל מודה. ואף זה מצטרף לספק בנידו"ד.

ט. נאמנות הרישום של רשם הנישואין

לגבי רשם הנישואין שרשם תחילה מפי האם שחייתה עם גוי, הרי הרב שרשם את הדברים נחשב לכאורה כעד אחד המעיד על מה שכתב ונמצא שיש עד המעיד על מה שאמרה האם. ולמרות שעדות בכתב לא מועילה, כל שאין לכתב תורת שטר, משום מפיהם ולא מפי כתבם, אבל כבר האריכו האחרונים שבעדות איסורים אין חיסרון של מפי כתבם כמו שכתבו הנוב"י (חו"מ סימן ד) והקצה"ח (סימן כח ס"ק ו). ובאמרי בינה (עדות סימן י) כתב שאף כאשר נדרשים שני עדים, כל שאין צריך ביד"ד לקבלתם מהני מפי כתבם. ועדיין יש לדון בזה לפי דברי ההפלאה (כתובות כב ע"ב) שבעדות על כהונה לא מהני מפי כתבם. וראיתי שהגרמ"מ פרבשטיין שליט"א בספר עין הדעת כתב על דבריו שאפשר שלדעתו כיון שמדובר בהעלות ליוחסין בעיני שני עדים החמירו חכמים ככל קבלת עדות של שנים, אבל במקרה דידן שמדובר להוריד מכהונה נראה שיועיל אף עד אחד.

ולכאורה הרב רושם הנישואין שכתב מפיה לא גרע מגוי שהוא ממונה רשמי מטעם הערכאות שהאריכו האחרונים בענייני עיגונא לדון ולהאמינו, ורבים מהראשונים סוברים שנאמנות הערכאות אינה בתורת עדות אלא היא בנויה על החזקה שהערכאות אינם משקרים וחזקה זו היא מדין תורה ומועילה להוציא ממון (כך כתבו הרמב"ן בגיטין, והרשב"א בשו"ת ח"א סי' תקפב, והרי"ד והריא"ז והמאירי ועוד). וראה באוצה"פ (סי' יז ס"ק קיג) שאף החולקים וסוברים שאין

¹² דהנה יש לדון, שמדברי הנוב"י הנ"ל משמע שאם אומר הבועל שממנו נתעברה נחזיקהו כלוי (במעשה ידיה מדובר בלוי). ולכאורה, מנין יודע הבועל שזה ממנו, ועל כרחנו נצטרך לומר שהיתה מיוחדת לו, ובכה"ג נאמן לומר שזהו בנו, ונדוננו כלוי גם כלפי אחרים, וצ"ע ואכמ"ל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

זו חזקה אלימתא כשני עדים אבל זו ראייה חזקה מעט פחות משני עדים, ותועיל ראיית שטר ערכאות מדאורייתא לכו"ע. ראה בזה גם במנחת יצחק (ח"ב סי' נה) ובלב אריה (סימן נב).

והנה אף שבפעם אחרת חזרה בה האם, ביה"ד סבור שבדבריה הראשונים נכונים משום שאז לא הייתה לה נגיעה ורק כשנודע לה שיש בדבריה נפק"מ לילד שינתה וחזרה בה בדבריה.

סוף דבר, לאור הצטברות הדברים המנויים לעיל, ובכללם: (א) הצהרות האח, (ב) העדר חזקת כשרות לכהונה של האם, (ג) העדר החלטה המתירה את האם לכהונה של בית הדין שלפתחו הובאה שאלת הכשרות לראשונה, (ד) הסתירות שבדברי האם, (ה) העובדה שהתעברה במבקש בטרם שנישאה לכהן, בהתאם לדעות השונות שהובאו לעיל – בית הדין קובע, שהמבקש הניצב לפנינו, הינו חלל, ואינו רשאי לנהוג ככהן, ורק אם ירצה ממידת חסידות לנהוג בעצמו כחומרי כהנים תבוא עליו הברכה. בית הדין ממליץ למבקש לשנות את משפחתו מ"כהן", כדי שלא יבואו הוא והבאים אחריו לידי טעות ומכשול בעתיד.

יצור ישראל יצילנו משגיאות אכי"ר.

הרב ציון לוז-אילוז – אב"ד

מצטרף למסקנות העולות מנימוקי פסק הדין.

הרב אבידן משה שפנייר – דיין

קראתי בעיון את דברי מו"ר וידי"ן הר"ג לוז-אילוז שליט"א, ואחרי שנשאנו ונתנו בעניין בארוכה כדרכה של תורה, הנני מעלה בזאת על הכתב את עיקרי הנקודות אשר הביאו אותי למסקנה כי המבקש הינו ספק חלל ולא חלל ודאי. אפתח ואומר כי לא הייתי רחוק מלסבור שהוא כשר לכהונה, ושאין במידע שבידינו כדי להוציאו מחזקתו. אך אחר העיון, נראה לי לומר כי החזקה הורעה, והספק נוצר, ועל כן עלינו לקבוע כי המבקש הינו ספק חלל.

א. בבואו בפנינו, המבקש מוחזק ככהן

בפתח הדברים אציג את הנתונים המהווים את "תמונת הפתיחה" של הדין, אשר בהתבוננות בה נראה כי המבקש הינו בחזקת כהן כשר:

אביו של המבקש מוחזק ככהן כשר ללא פקפוק. המבקש נולד להורים הנשואים זה לזה כדמו"י, אשר נרשמו כדת וכדין ברבנות הראשית לישראל. כידוע, הרה"ר לישראל ומערכת בתיה"ד הרבניים הינם מן הגופים הגדולים, המסודרים והיעילים ביותר בעולם בבדיקת המבקשים להינשא כדמו"י, ועל כן הנחת העבודה היא שהכל נעשה בכשרות. מובן שחובתנו היא לבדוק את העובדות, אך בבואנו לבדוק, אנו עוסקים בבדיקתו של אדם המוחזק ככהן, ולא באדם הבא מן השוק ללא חזקה.

בנוסף, המבקש סיפר כי בבר המצווה שלו נשא את כפיו, וכי מאז שהחל להתחזק בקיום המצוות חזר ונהג ככהן במשך תקופה קצרה, עד אשר נודע לו מפי אחרים דבר הספק בשאלת כהונתו, ואז בהוראת רבו אשר הופיע בפני ביה"ד, הפסיק זמנית לעלות לדוכן עד לבירור העניין בפני ביה"ד.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נוסף על שני נתונים אלו, המציבים את המבקש בחזקת כהן, הנתון החשוב ביותר שנתברר לביה"ד לאחר השלמת איסוף המסמכים, הוא שאם המבקש הופיעה בפני ביה"ד והצהירה כי אביו של אחיו הגדול של המבקש הוא יהודי. אמנם ביה"ד לא פסק בדבר מטעמים שנדון בהם להלן, ואמנם אמירה זו עומדת בניגוד לדבריה במשרדי הרבנות לפני כן, אך סוף כל סוף זהו הדבר היחיד שאמרה בפני בית דין.

נמצא כי נקודת הפתיחה היא שהמבקש מוחזק ככהן, והוא עצמו, מיוזמתו ובהמלצת רבו, פונה אל ביה"ד לבירור מעמדו.

אדגיש כי לא בחזקתה של אם המבקש עסקינן, שאינה בפנינו ואינה בין החיים, אלא בחזקתו של המבקש עצמו העומד בפנינו. מובן שעצם החזקה אינה פוטרת את ביה"ד מלבדוק את העובדות ואת משמעותן ההלכתית, אך המשקל הדרוש לקביעת מעמדו של המבקש, חייב להיות כזה שיש בו כדי להוציא מחזקת כהונה.

החילוק שבין עיסוק בחזקתה של האם לבין עיסוק בחזקתו של הבן, על אף שמציאותית השנייה תלויה בראשונה, אינו צריך ראייה, ללומדי התורה העוסקים בדיני החזקה. אף על פי כן ראיתי לנכון לצטט בזה את דברי הגרי"ד סולבייצ'יק זצ"ל ב"רשימות שיעורים" (מסכת יבמות דף לא ע"א):

"ומסתבר שחזקת האב אינה חלה מדין מברר וכמכריע אלא מדין הנהגה, שהרי ציור דספק כהונת הבן הוא כשנולד ספק בדין אמו – אם חללה הייתה או לא – וע"ז פוסקים כפי חזקת כשרות של האב דהבן הוי כהן – והרי אי אפשר לומר שספק בחללות האם יתברר ויוכרע ע"י חזקת כהונה שבאב, אלא צ"ל שחזקת האב אינה חלה לבנו מדין מברר ומכריע אלא מדין הנהגה בעלמא. ובהתאם לכך חזקת האב מועלת לבנו ואף בספק של תרי כנגד תרי בחללות האם."

מבחינת החשבון ההלכתי שערך הרה"ג לוז שליט"א בסעיף ג בפסה"ד בדעות הראשונים, די בקביעה זו כדי לשנות את תוצאת פסק הדין. לרוב שיטות הראשונים, וגם לדעת הרמב"ם ע"פ רוב האחרונים שהובאו לעיל, אם במוחזק ככהן עסקינן – אי אפשר לפוסלו ע"פ עד אחד. גם העדות בכתב ידו של הרב רושם הנישואין לא תהיה קבילה לעניין זה. עד כאן, לכאורה, היה מקום לפסוק שהמבקש נותר בחזקתו ככהן כשר.

ב. הריעותא בחזקה ומשמעותה ההלכתית

אלא שבירור העובדות, כאמור לעיל, מעלה כמה עובדות שיש בהן כדי לפגוע בחזקת כשרותו של המבקש ולעורר ספק בשאלת כשרות כהונתו. להלן נדון במשקלן ההלכתי אחת לאחת:

דבריו של האח כי שמע מאמו שאביו גוי; עובדת לידתו של האח מחוץ לנישואין בעיר שרובה נכרים; מכתבו של הרב רושם הנישואין אל ביה"ד בשנת תשמ"ט; אי השלמת פסק הדין בשנת תשמ"ט; אי ציון דבר קיומו של בן מחוץ לנישואין במסמכי בקשת רישום הנישואים בשנת תשנ"ו.

1. דברי האח אינם מעלים ואינם מורידים

באשר לדברי האח – אומר מיד, כי הם שווים בעיניי כקליפת השום. יושב לו האח בחו"ל, אינו מקיים תורה ומצוות, ספק אם הוא בכלל מחזיק עצמו כיהודי, ואחר פטירת אמו הוא בא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לעורר ספק באשר ליהדותה של אמו ובכך גם באשר ליהדותו שלו, ו"על הדרך" הוא גם מנסה להטיל פסול בכהונתו של אחיו הצעיר. האח לא הופיע בפני ביה"ד ולא שלח מסמך כלשהו בכתב. רק הטיל רפש בפניו של אחיו הצעיר, והלך לדרכו. אלמלא היינו מוצאים בסיס כלשהו במציאות לדבריו – לא היינו מתייחסים אליהם כלל ועיקר. לא תוס' רי"ד ולא ריטב"א, ובוודאי שלא הרמב"ם, עסקו בעדות מעין זו בבואם לדון אם יש בעד אחד כדי לפסול לכהונה.

אוסף ואומר כי בעניין היהדות כך פסקנו פה אחד. דברי האח אשר לא נמצא להם ביסוס עובדתי כלשהו, לא היה בהם כדי להוציא את משפחת האם מחזקת יהדותה.

2. לידתו של האח מחוץ לנישואין בעיר שרובה נכרים

כתב השו"ע (אה"ע ז, כ): "כהן שבא על ספק זונה או על ספק גרושה – הרי זו ספק חללה, וולדה ספק חלל". גדרי ספק זונה כבר נתבארו בשו"ע בסימן הקודם (שם סי' ו סעי' יז-יח). לא כאן המקום להיכנס לשיטות הראשונים בסעיפים אלו, אם חיישינן ל"קבוע", אם כדי להכשיר בעינין חד רובא או תרי רובי, ואם האשה נאמנת במצב של רוב פסולים. עיקר העניין הוא שבהעדר מידע מצד האשה, כגון שהיא שותקת או שהיא אילמת, אנו חוששים לה ומחזיקים אותה כספק זונה, האסורה לכהן.

נמצא שבנידון דידן אם לא נקבל את דבריה של האם בביה"ד בשנת תשמ"ט שבנה הגדול נולד מיהודי, או את החזקה של הרה"ר באר שבע שאינה משיאה בני זוג טרם בדיקת כשרותם זל"ז, חזרנו אל עיקר הדין, שהיא ספק זונה ובנה מכהן הוא ספק חלל.

כאן המקום לדון ביחס שבין דבריה של האם אצל הרב רושם הנישואין בפעם הראשונה שבאה להירשם לנישואין, לבין דבריה בפני ביה"ד, כשבאה שנית להירשם.

ניתן לומר, וכך הניח ככל הנראה ידידי הרה"ג לוז שליט"א, שדבריה הראשונים עיקר, ודבריה האחרונים הם לאחר שלימדוה, שאם היא לא תאמר כך לא יתירו לה להינשא לכהן. ניתן גם לומר הפוך: דבריה הראשונים לא היו בפני ביה"ד ועל כן אין להם משמעות הלכתית, בעוד שדבריה האחרונים הם הדברים היחידים שנאמרו בפני בית דין ועל כן רק עליהם ניתן לסמוך.

יותר מסתבר משתי דרכים אלו, ללכת בדרך שלישית ולקבוע כי משנמצאה סתירה בדבריה, אין היא נאמנת לא בדבריה הראשונים ולא בדבריה האחרונים. שהרי מניין לנו שלא לימדוה לשקר גם בפעם הראשונה? הרי ידוע שבנישואין אזרחיים ליהודי בתיה"ד נוהגים לערוך גט לחומרא טרם מן היתר נישואין, בעוד שנישואין אזרחיים לגוי – אין ביה"ד דורש דבר מן המבקשת להינשא. אולי חששה האם בטעות [שהרי לא נישאה לו אזרחית כלל] שמא ינסה ביה"ד לחפש את היהודי בנסיון לערוך לה גט לחומרא, ואם תאמר שהוא גוי ייטב לה? גם בנושא ממזרות, ככלל, עדיף לשקרנית לטעון שנתעברה מגוי. ומניין לנו שלא שיקרה האם שנתעברה מגוי רק בגלל שמישהו [שלא ידע שהיא מבקשת להינשא לכהן] לחש על אוזנה שכך טוב יותר ליוחסין? כללו של דבר, אם אין אנו מקבלים את דבריה בפני ביה"ד, ודאי שאיננו יכולים להסתמך על דבריה מחוץ לביה"ד בפני הרב רושם הנישואין, ועלינו להתזירה לכללה הראשון, שבהעדר מידע אמין מפיה, הרי היא ספק זונה, ובנה מכהן הוא ספק חלל.

נטיית לבי היא אל הדרך השלישית. אשה שאמרה אתמול כך והיום אחרת, אינה נאמנת, עד שתתן אמתלא לדבריה. בנידון דידן היא לא נדרשה לתת אמתלא, שכן הרה"ג אברג'ל שליט"א לא ראה לנכון לעמת אותה עם האמור במכתבו של הרב רושם הנישואין. בנסיבות אלה קשה לי היום להתייחס אל דבריה כאמינים ולהותיר את בנה בחזקתו ככהן כשר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אבהיר עוד כי בנקודה זו בדיוק טמון הספק אשר ציינתי בראשית דבריי, כי לא הייתי רחוק מלפסוק שהמבקש הוא כהן כשר. זאת בשל המחשבה שאולי יש לקבוע כי דבריה בפני ביה"ד הם עיקר, ואין בדבריה בפני רושם הנישואין כדי לפגוע בנאמנותה לומר לביה"ד "מאיש פלוני וכשר הוא". זאת מכיוון שביה"ד בהחלטתו בדיון זה, לא קבע כי דבריה אינם אמינים, על אף שכל הנראה היה בפניו מכתבו של הרב רושם הנישואין. הדיין שבפניו הופיעה אם המבקש היה הרה"ג אליהו אברג'ל שליט"א, כיום ראב"ד עיה"ק ירושלים תובכ"א. הרה"ג אברג'ל לא קבע בהחלטתו דבר בייחס לדברי אם המבקש, אלא רק הורה להמציא לו את תיקי משרד הפנים של המבקשת [היא אם המבקש שבפנינו], והורה למבקשת להמציא עדים על יהדותה ועל רווקותה. ימים ספורים לאחר מכן הופיעה אם המבקשת [שהיא אם אמו של המבקש שבפנינו], העידה על רווקותה של בתה ועל כך שגם היא שמעה מבתה שאבי בנה הגדול הוא יהודי. ולאחר מכן הופיעו שני עדים על יהדותה ועל היותה מוחזקת ברווקות. הרה"ג אברג'ל שליט"א חזר על החלטתו שיש להמציא לעיונו את תיקי משרד הפנים.

מעתה עלינו לשאול מה סבר הרה"ג אברג'ל שליט"א: האם סבר שהמבקשת ודאי אסורה לכהן בשל מכתבו של הרב רושם הנישואין, אלא שנמנע מלקבוע זאת בפסק דין עד שיוברר לו שהמבקשת אכן יהודיה [שהרי אם אינה יהודיה אין מקום לדון בכשרותה לכהן], או שמא סבר שנאמנותה לא נפגעה, ואילו הושלמו הנתונים בדבר יהדותה היה מתיר לה להינשא לכהן? נטיית לבי היא אל האפשרות השנייה. הרי התיק שבפני ביה"ד היה תיק היתר נישואין. סביר שאילו סבר הרה"ג אברג'ל שאין להתייר, היה כותב זאת מיד, וסוגר את התיק, ורק ממליץ למבקשת לברר את יהדותה לצורך הנישואין הבאים, כשתמצא אדם שהיא כשרה להינשא לו.

ככלל, אין זה מתפקידו של ביה"ד לעסוק בהשערות באשר לכוונת ב"ד אחר. אך בנדון דידן, העניין כבר הובא בפני ב"ד, ואם אמנם קיבל ביה"ד את דברי אם המבקש וראה בהם דברים אמינים – נראה שיוכל בית דינו להסתמך עליהם ולקבוע כי המבקש נותר בחזקתו ככהן כשר.

עוד ניתן לטעון, כי בכך יכול להינתן הסבר הולם לנלוות המידע בתיקה של אם המבקש משנת תשנ"ו. אז ישב בדין הרה"ג שלמה תם שליט"א, כיום דיין בביה"ד הרבני האזורי בירושלים. בתיק זה מופיע רק דף אחד ובו טופס סטנדרטי של אישור על "הכרת מעוברת". דהיינו, ששני המבקשים להינשא זל"ז הופיעו בפני ביה"ד והצהירו כי ההריון משותף לשניהם. בסופו של הטופס מופיעה הקביעה "אין פסק דין זה קובע בדבר מעמד האישי של הנ"ל, ועל כך יגבה עדות הרב רושם הנישואין". ייתכן, אמנם, שהרה"ג תם שליט"א לא ידע כלל על קיומו של ילדה הגדול של המבקשת, אשר נולד מחוץ לנישואין מאדם אחר. אך ייתכן שהדבר הובא בפניו, ולאחר עיון בתיקה של המבקשת, הוא החליט שאין מקום לעכב את נישואיה לאחר שהיא הופיעה בפני הרה"ג אברג'ל שליט"א ואמרה את דברה.

כך או כך עלינו לשאול מדוע לא דרשה רבנות באר שבע מן המבקשת בשנת תשנ"ו לברר את יהדותה, הואיל ולא ניתנה החלטה סופית בתיק משנת תשמ"ט? שוב, ניתן לטעון שהכל נעשה ברמאות, תוך הסתרת דבר קיומו של התיק הקודם, אך קיימת גם האפשרות, שהכל נעשה בכשרות, והכל היה מונח בפני הרב רושם הנישואין בתשנ"ו ובפני הרה"ג תם שליט"א, אלא שהם הסתפקו בהצהרות ובעדויות בפני ביה"ד בתשמ"ט, על אף שלא ניתנה בתיק החלטה סופית. מובן שאין זה מינהל תקין, והיה ראוי שכל מידע יתויק ויצוין בתיק. אך העדר המידע אינו מצביע בהכרח על הסתרתו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מנימוקים אלה, עלה בדעתי להשאיר את המבקש בחזקתו ככהן כשר, ולקבוע תוך הישענות על החזקה, שאין בלידתו של האח מחוץ לנישואין כדי להוציאו מחזקתו.

אולם כאמור, לא פסקתי כך. נותרתי בספק באשר לאופן שתכנן הרה"ג אברג'ל שליט"א להוביל את התיק, ואני נוטה לחשוב שרבים יותר הסיכויים שהמידע לא הגיע אל שולחנו של הרה"ג תם ואל הרב רושם הנישואין בשנת תשנ"ו. בנסיבות אלה לא יכולתי לצאת מידי הספק. בהיעדרה של אם המבקש אשר אינה בין החיים, נותרתי ללא הצהרה אמינה אשר נאמרה בפני בית דיננו, וללא פסק דין המקבל את דבריה. חזרתי, אפוא, אל דינה של אשה שנתעברה בעיר שרובה עכו"ם ואינה אומרת דבר, שהיא ספק זונה, ובנה מכהן הוא ספק חלל.

3. מכתבו של הרב רושם הנישואין

מכתבו של הרב רושם הנישואין, הינו מסמך אמין. מקובלת עלי קביעתו של הרה"ג לוז שליט"א, שהיא ודאי לא גרועה משטר העולה בערכאות. אולם, כאמור לעיל, אם המבקש אמרה דברים אחרים בעומדה בפני ביה"ד, ויש לדון מהו היחס בין שתי אמירות אלו. כאמור לעיל, לדעתי נפגעה אמינותה של אם המבקש, הן בדברי הראשונים והן בדבריה האחרונים, והרי היא כמי שאינה. לפיכך חזרנו אל הספק.

4. אי השלמת פסק הדין בשנת תשמ"ט

אי השלמת פסק הדין בשנת תשמ"ט כשלעצמה, אינה יכולה להוות ריעותא בחזקת הכהונה של המבקש. בתיק נמצאת הודעת משרד הפנים כי תיקה של המבקשת לא נמצא. על גבי הודעה זו מופיעה החלטה בכתב ידו של הרה"ג אברג'ל שליט"א, כי יש להורות למשרד הפנים למצוא את התיק. רבים הסיכויים שבשל תקלה טכנית במשרד הפנים לא נמצא תיקה של המבקשת, ושמשרד הפנים לא טרח לחזור על הודעתו לביה"ד. כדרכם של תיקים, בהעדר יוזמה של הצדדים, תיקים נסגרים ללא פסק דין. סביר להניח שהמבקשים [הוריו של המבקש שבפנינו], לא טרחו לשוב ולפנות אל ביה"ד לבדיקת מצב התיק, אלא המשיכו את חייהם המשותפים ללא נישואין. העובדה שניגשו שוב למשרדי הרבנות רק בשנת תשנ"ו, לאחר שאם המבקש נכנסה להריון, יש בה כדי לחזק השערה זו. לצערנו, אין זה הזוג היחיד אשר מזניח את בקשתו לרישום נישואין ברגע שהוא נתקל בעיכוב כלשהו. לעיל ערכנו דיון בהתייחסותו של הרה"ג אברג'ל שליט"א אל דברי המבקשת, ואין צורך לחזור על הדברים. נאמר רק כי בהתחשב באפשרויות השונות, אין בעצם אי השלמת התיק כדי לפגוע בחזקה. לאחר שהורעה החזקה בלידת האח הגדול, אין בדברי האם אל הרב רושם הנישואין כדי להכריע את הספק ולפוסלה לכהונה, אלא רק לחזק את קיומו של הספק.

5. החוסר במידע בתיק רישום נישואין ובתיק הכרת מעוברת בשנת תשנ"ו

כך גם באשר לדלות המידע בתיק רישום הנישואין ברבנות באר שבע ובתיק הכרת מעוברת בביה"ד משנת תשנ"ו. טופס הבקשה לרישום הנישואין מולא, ככל הנראה, על ידי אחד מעובדי הרבנות ולא על ידי המבקשת עצמה. על כן אין לראות בהשארת המשבצות העוסקות בילדים קודמים ריקות, משום הסתרה מכוונת של מידע. לפיכך אין בה כדי לפגוע, כשלעצמה, בחזקת הכהונה של המבקש. גם לאחר שהורעה החזקה ונכנסנו לידי ספק, קשה להסיק משהו מתיק זה, ולו רק בשל השאלות המתבקשות, מדוע לא נשלחה המבקשת להשלים את בירור היהדות שלה? ומדוע לא עיין הרב רושם הנישואין בספח של תעודת הזהות של המבקשת, אשר בו מתנוסס לראווה שמו של בנה הגדול? והתשובות הולכות אל אחת משתי דרכים: או שמדובר ברשלנות מצד העוסקים ברישום הנישואין, או שהכל היה ידוע להם, והם החליטו להסתמך על

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בירוריו של הרה"ג אברג'ל שליט"א ולא לציין זאת בתיק. כך או כך מדובר בהתנהלות שאינה תקינה, וקשה להסיק מכך משהו באשר למעמדה של המבקשת.

תיק "הכרת מעוברת" בביה"ד מכיל רק את מסמך ההחלטה על גבי טופס סטנדרטי, וקשה לדעת אם דברים נאמרו ולא נכתבו בפרוטוקול, או שהשאלות המתבקשות, באשר למעמדה האישי של המבקשת, כפי שנוהג ביה"ד לשאול בכל תיק הכרת מעוברת, כלל לא נשאלו. כך או כך, אין מדובר בהתנהלות המאפשרת לפגוע בחזקה או לפשוט את הספק לאחר שהורעה החזקה.

אכן, יש בחוסר במידע כדי להציב שאלות באשר ליכולת להישען על חזקתה של הרבנות שלא הייתה עורכת חו"ק טרם עריכת הבירורים הנדרשים, במקרה שבפנינו. הנה בפנינו מידע חסר, אשר בין אם הוסתר ולא נשאל, ובין אם נשאל ולא תויק – אין זו משענת הלכתית ראויה לשמה. אולם, כפי שכתבנו לעיל, חזקתה הכללית של הרבנות הראשית מהווה חלק בלתי נפרד מתמונת הפתיחה של תיק זה, שבה המבקש מוחזק ככהן, אשר אביו המוחזק ככהן נשא את אמו כדמו"י במסגרת הרבנות במדינת ישראל. הממצאים עצמם בתיק רישום הנישואין מעלים שאלות, אך אין בהם כדי להרע את החזקה. ולאחר שהורעה במידע שבפנינו מכוח לידתו של אחי המבקש, אין בהם כדי להכריע את הספק.

לפיכך, לדעתי, על ביה"ד לקבוע כי המבקש הינו ספק חלל, ועליו לנהוג כחומרי כהן וכחומרי חלל מעיקר הדין.

הרב מאיר כהנא – דיין

קראתי בעיון רב את דברי ידידי הרה"ג כהנא שליט"א הכתובים בבהירות מופלאה, אבל לענ"ד הבסיס לכל דברי ידידי הרה"ג הנ"ל הוא חזקת האם ככשרה לכהונה וממילא חזקת הבן ככהן כשר. אולם, מאחר שלדעתי לא חזקת כשרות יש כאן לאם, וממילא, אין חזקת כהונה לבן כלל, וכפי הצהרתו של המבקש עצמו. לפיכך, אני על משמתי אעמודה, וכאמור לעיל.

הרב ציון לוז-אילוז – אב"ד

בפנינו בקשה לבירור מעמדו של המבקש ככהן, על פי הנתונים שאותם הציג המבקש בפני בית הדין.

בית הדין מבהיר, שעל אף שבנתונים שאותם מסר המבקש היה כדי להסיק שהמבקש הינו חלל, בית הדין השתדל בכל זאת לאסוף את מירב הנתונים שיכלו לשפוך אור על אופן נישואיהם של הורי המבקש (על אף שאיסופם ארך זמן רב), כדי להימנע מלהוציא את המבקש מחזקת הכהונה של אביו.

אולם, על אף הכל, אחר הבירור, הגיע בית הדין לכלל מסקנה כי המבקש הינו בגדר "חלל". המבקש ינהג כישראל, שאינו נושא כפים, ואינו עולה ראשון לתורה, ואינו פודה בכורות, ואף בנו הבכור יהיה חייב בפדיון הבן בבוא העת, וכל דיני הכהונה לא יחולו עליו.

דעת הרוב הינה כי המבקש הוא בגדר "חלל ודאי". אמו של המבקש הייתה בעברה עם מי שאינו יהודי, ומקשר זה נולד אחי המבקש. לפיכך הייתה אם המבקש פסולה לאביו הכהן, ולכן המבקש הינו "חלל", על כל המשתמע מכך. עם כל זאת אם ירצה ממידת חסידות לנהוג בחומרות כהנים מספק, תבוא עליו הברכה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דעת המיעוט הינה כי המבקש הוא בגדר "ספק חלל". בנתונים שבפני ביה"ד "מידע" (לכאורה) סותר באשר לאביו של אחי המבקש, ועל כן לא ניתן לקבוע בוודאות על פי דיני התורה כי המבקש הינו "חלל ודאי". על כן עליו לנהוג כחומרי כהנים וכחומרי חללים. לפיכך הוא נשאר באיסורו לשאת גרושה, חללה או גיורת ובאיסורו להיטמא טומאת מת.

מאחר ושם משפחתו של המבקש הוא "כהן", והשארת שם המשפחה עלולה לגרום לתקלות בעתיד, בית הדין ממליץ למבקש לבחון את שינוי שם המשפחה או לציין זאת בדרך אחרת.

פסק הדין מותר לפרסום לאחר השמטת פרטי הזיהוי של בעלי-הדין

ניתן ביום כ"ה בשבט התשע"ז (21.02.2017).

הרב אבידן משה שפנייר

הרב מאיר כהנא

הרב ציון לוז-אילוז – אב"ד